

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Факултет за пословне студије и право
Факултет за информационе технологије и инжењерство
Универзитета „Унион – Никола Тесла“ у Београду

Тематски зборник

НАТО АГРЕСИЈА НА СРЈ (РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ) – ДА СЕ ВЕЧНО ПАМТИ

Београд, 2021.

Тематски зборник
НАТО АГРЕСИЈА НА СРЈ (РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ)
– ДА СЕ ВЕЧНО ПАМТИ

Издавачи

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Факултет за пословне студије и право
Универзитета „Унион – Никола Тесла“ у Београду

Суиздавач

Факултет за информационе технологије и инжењерство
Универзитета „Унион – Никола Тесла“ у Београду

За издавача

Проф. др Драган Танчић, директор
Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Проф. др Милан Радосављевић, декан
Факултет за пословне студије и право,
Универзитета „Унион – Никола Тесла“ у Београду

Уредници

Проф. др Драган Танчић
Проф. др Миодраг Гордић

Припрема за штампу

Миодраг Панић

Штампа

ГИД „Pi-press“, Пирот

Тираж

150

ISBN 978-86-89025-64-4

Institute for Serbian culture with headquarters in Leposavić
Faculty for business studies and law
Faculty of information technology and engineering
Univerziteta „Union – Nikola Tesla“ u Beogradu

Thematic Proceedings

NATO AGGRESION ON SRJ (REPUBLIC OF SERBIA) – TO REMEMBER FOREVER

Belgrade, 2021

Тематски зборник
НАТО АГРЕСИЈА НА СРЈ (РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ)
– ДА СЕ ВЕЧНО ПАМТИ

ПОДРЖАЛИ СУ

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
Министарство одбране Републике Србије
Министарство унутрашњих послова Републике Србије
Канцеларија за Косово и Метохију Републике Србије

НАУЧНИ ОДБОР

- Проф. др Милан Радосављевић, Факултет за пословне студије и право, Београд, Србија
Емеритус проф. др Живота Радосављевић, Интегрисани образовни систем за друштвене и природне науке, Београд, Србија
- Проф. др Драган Танчић, Институт за српску културу, Приштина – Лепосавић, Србија
- Проф. др Маја Анђелковић, Факултет за информационе технологије и инжењерство, Београд, Србија
- Проф. др Милан Милошевић, Факултет за пословне студије и право, Београд, Србија
- Проф. др Татјана Сењушкина, Кримски федерални Универзитет Вернадски, Симферопол, Руска Федерација
- Проф. др Изток Подбрегар, Факултет за организационе науке, Крањ, Универзитет у Марибору, Словенија
- Проф. др Полона Шпрајц, Факултет за организационе науке, Крањ, Универзитет у Марибору, Словенија
- Проф. др Дејан Михаиловић, Технички универзитет Монтереи, Мексико
- Проф. др Александар Федоров, Педагошки институт, Таганрог, Русија
- Проф. др Миленко Мацура, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Србија
- Проф. др Јован Базић, Универзитет у Косовској Митровици, Косовска Митровица, Србија
- Др Александра Пећинар, Национална истраживачка фондација „Елефтериос К. Венизелос” Цханиа, Крит, Грчка
- Проф. др Бранко Крга, Факултет за дипломатију и безбедност, Београд, Србија
- Проф. др Обрад Стевановић, Криминалистичко полицијска академија, Београд, Србија
- Проф. др Саша Кнежевић, Правни факултет, Универзитет у Нишу, Ниш, Србија
- Проф. др Марко Атлагић, Филозофски факултет, Косовска Митровица
- Проф. др Срђан Алексић, Адвокатска канцеларија Алексић, Ниш
- Проф. др Владета Радовић, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу, Ниш, Србија
- Проф. др Божидар Форца, Факултет за пословне студије и право, Београд, Србија
- Проф. др Оља Арсенијевић, Факултет за пословне студије и право, Београд, Србија
- Проф. др Јан Марчек, Факултет за пословне студије и право, Београд, Србија
- Проф. др Марко Парезановић, Академија за националну безбедност, Београд, Србија
- Доц др Иван Петровић, Војна академија, Универзитет одбране, Београд, Србија
- Доц др Иван Вулић, Војна академија, Универзитет одбране, Београд, Србија
- Доц. др Реља Жељски, Академија за националну безбедност, Београд, Србија
- Доц. др Александар Мартиновић, Правни факултет, Нови Сад

- Др Велибор Лазаревић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Др Јасмина Ахметагић, виши научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Др Марија Јефтимијевић Михајловић, научни сарадник, Институт за српску културу
Приштина – Лепосавић, Србија
- Др Ана Стишовић Миловановић, научни сарадник, Институт за српску културу
Приштина – Лепосавић, Србија
- Др Александар Павловић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Др Звездана Елезовић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Др Гордан Бојковић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Др Срђан Словић, виши научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Др Драгана Јањић, виши научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Др Иван Бецић, виши научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Др Весна Зарковић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Др Далибор Велојић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Др Мирјана Бечејски, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Др Ана Мумовић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Др Ивана Женарју-Рајовић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Проф. др Миодраг Гордић, Факултет за пословне студије и право, Београд, Србија

SCIENTIFIC COMMITTEE

- prof. dr Milan Radosavljevic, Faculty of Business Studies and Law, Belgrade, Serbia
Emeritus Prof. dr Života Radosavljević, Integrated Education System for the Social and Natural Sciences, Belgrade, Serbia
- prof. dr Dragan Tancic, Institute for Serbian Culture, Pristina - Laposavic, Serbia
- prof. dr Maja Andjelkovic, Faculty of Information Technology and Engineering, Belgrade, Serbia
- prof. dr Milan Milosevic, Faculty of Business Studies and Law, Belgrade, Serbia
- профессор Татьяна Сенюшкина, Крымский федеральный университет имени В. И. Вернадского, Симферополь, Российская Федерация
- prof. dr Iztok Podbregar, Faculty of Organizational Sciences, Kranj, University of Maribor, Slovenia
- prof. dr Polona Sprajc, Faculty of Organizational Sciences, Kranj, University of Maribor, Slovenia
- prof. dr Dejan Mihailovic, Monterey Technical University, Mexico
- prof. dr Aleksandar Fedorov, Pedagogical Institute, Taganrog, Russia
- prof. dr Milan Macura, Ministry of education, science and technological development, Belgrade, Serbia
- Professor Dr. Jovan Bazic, University of Kosovo Mitrovica, Kosovska Mitrovica, Serbia
- dr Aleksandra Pecinar, National research foundation “Elefterios K. Venizelos” Chania, Crete, Greece
- prof. dr Sasa Knezevic, Faculty of Law, University of Niš, Niš, Serbia
- prof. dr Marko Atlagic, Faculty of Philosophy, Kosovska Mitrovica
- prof. dr Srdjan Aleksic, Law Office Aleksić, Niš
- prof. dr Vladeta Radovic, Faculty of Philosophy, University of Niš, Niš, Serbia
- prof. dr Bozidar Forca, Faculty of Business Studies and Law, Belgrade, Serbia
- prof. dr Olja Arsenijevic, Faculty of Business Studies and Law, Belgrade, Serbia
- prof. dr Branko Krga, Faculty of Diplomacy and Security, Belgrade, Serbia
- prof. dr Jan Marcek, Faculty of Business Studies and Law, Belgrade, Serbia
- prof. dr Marko Parezanovic, National Security Academy, Belgrade, Serbia
- assist. prof. dr Ivan Petrovic, Military Academy, University of Defense, Belgrade, Serbia
- assist. prof. dr Ivan Vulic, Military Academy, University of Defense, Belgrade, Serbia
- assist. prof. dr Relja Zeljski, National Security Academy, Belgrade, Serbia
- assist. prof. dr Aleksandar Martinovic, Faculty of Law, Novi Sad
- dr Velibor Lazarevic, Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Laposavic, Serbia

- dr Jasmina Ahmetagic, Senior Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Leposavic, Serbia
- dr Marija Mihajlovic Jeftimijevic, Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Leposavic, Serbia
- dr Ana Stisovic Milovanovic, Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Leposavic, Serbia
- dr Aleksandar Pavlovic, Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Leposavic, Serbia
- dr Zvezdana Elezovic, Research Associate, Institute for Serbian Pristina - Leposavic, Serbia
- dr Gordan Bojkovic, Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Leposavic, Serbia
- dr Srdjan Slovic, Senior Research Associate, Institute for Serbian Pristina - Leposavic, Serbia
- dr Dragana Janjic, Senior Research Associate, Institute for Serbian Pristina - Leposavic, Serbia
- dr Ivan Becic, Senior Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Leposavic, Serbia
- dr Vesna Zarkovic, Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Leposavic, Serbia
- dr Dalibor Velojic, Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Leposavic, Serbia
- dr Mirjana Becejski, Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Leposavic, Serbia
- dr Ana Mumovic, Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Leposavic, Serbia
- dr Ivana Zenarju-Rajovic, Research Associate, Institute for Serbian Pristina - Leposavic, Serbia
- prof. dr Miodrag Gordic, Faculty of Business Studies and Law, Belgrade, Serbia

РЕЦЕНЗЕНТИ

- Проф. др Бранко Крга, Факултет за дипломатију и безбедност, Београд, Србија
Др Александра Пећинар, Национална истраживачка фондација „Елефтериос
К. Вензелос” Цханиа, Крит, Грчка
- Проф. др Обрад Стевановић, Криминалистичко полицијска академија, Београд, Србија
Проф. др Полона Шпрајц, Факултет организационих наука, Крањ, Универзитета у
Марибору, Словенија
- Татјана Сењушкина, Кримски федерални универзитет Вернадски, Симферопол,
Руска Федерација
- Проф. др Дејан Михаиловић, Технички универзитет Монтереи, Мексико
Проф. др Драган Танчић, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, Србија
Проф. др Божидар Форца, Факултет за пословне студије и право, Универзитета
„Унион – Никола Тесла“, Београд, Србија
- Проф. др Марко Парезановић, Академија за националну безбедност, Београд, Србија
Проф. др Оља Арсенијевић, Факултет за пословне студије и право, Универзитета
„Унион – Никола Тесла“, Београд, Србија
- Проф. др Миодраг Гордић, Факултет за пословне студије и право, Универзитета
„Унион – Никола Тесла“, Београд, Србија
- Михаил Папас, Факултет за стране језике и књижевност, Универзитет у Букурешту,
Румунија
- Далибор Велојић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Јасмина Ахметагић, виши научни сарадник, Институт за српску културу Приштина
– Лепосавић, Србија
- Ана Стишовић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић,
Србија

REVIEWERS

- prof. dr Branko Krga, Faculty of Diplomacy and Security, Belgrade, Serbia
dr Aleksandra Pecinar, National research foundation “Elefterios K. Venizelos” Chania, Crete, Greece
- prof. dr Obrad Stevanovic, Criminal Police Academy, Belgrade, Serbia prof. dr Polona Sprajc, Faculty of organizational sciences, University of Maribor, Slovenia
- профессор Татьяна Сенюшкина, Крымский федеральный университет имени В. И. Вернадского, Симферополь, Российская Федерация
- prof. dr Dejan Mihailovic, Monterey Technical University, Mexico
- prof. dr Dragan Tancic, Institut of Serbian culture, Leposavić, Serbia
- Prof. dr Bozidar Forca, Faculty for business studies and law, University “Union - Nikola Tesla”, Belgrade, Serbia
- prof. dr Marko Parezanovic, National Security Academy, Belgrade, Serbia
- Prof. dr Olja Arsenijevic, Faculty for business studies and law, University “Union - Nikola Tesla”, Belgrade, Serbia
- Prof. dr Miodrag Gordic, Faculty for business studies and law, University “Union - Nikola Tesla”, Belgrade, Serbia
- Michail Pappas, Faculty of Foreign Languages and Literature University of Bucharest, Romania
- Dalibor Velojic, Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Leposavic, Serbia
- Jasmina Ahmetagic, Senior Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Leposavic, Serbia
- Ana Stisovic, Research Associate, Institute for Serbian Culture, Pristina - Leposavic, Serbia

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	15
Спасоје Смиљанић ОРУЖАНА АГРЕСИЈА НАТО	17
Обрад Стевановић ОДНОСИ ПОЛИЦИЈЕ СРБИЈЕ И ВОЈСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ ТОКОМ ЊИХОВИХ ОПЕРАЦИЈА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ И У КОПНЕНОЈ ЗОНИ БЕЗБЕДНОСТИ	31
Dragan Lj. Tančić, Predrag M. Gordić, Olja M. Arsenijević ФОТОГРАФИЈЕ, ЗАПИСНИЦИ О УВИДЈАЈУ ИСТРАЗНИХ СУДИЈА, СЛУЗБЕНЕ БЕЛЕШКЕ МУП-А, ОБДУКЦИОНИ ЗАПИСНИЦИ И ИЗВОДИ ИЗ МАТИЧНИХ КЊИГА УМРЛИХ КАО ДОКУМЕНТИ О НАТО АГРЕСИЈИ НА СРЈ, РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ, КОСОВО И МЕТОНИЈУ ОД 24. МАРТА ДО 24. АПРИЛА 1999 ГОДИНЕ	51
Gregory R. Copley DID NATO'S AGGRESSION AGAINST SERBIA SET THE STAGE FOR THE STRATEGIC DECLINE OF WESTERN POWER?	67
Марко П. Атлагић САТАНИЗАЦИЈА СРБА КАО ОСНОВНИ ПРЕДУСЛОВ БОМБАРДОВАЊА СРЈ/СРБИЈЕ 1999. ГОДИНЕ ОД СТРАНЕ НАТО – АЛИЈАНСЕ	75
Milenko Macura, Ana Langović Milićević GLOBALIZACIJA, POSLEDICE, IZMAGLICE SEĆANJA – НАТО БОМБАРДОВАНЈА СР ЈУГОСЛАВИЈЕ	97
Saša T. Bakrač, Dragoljub Sekulović, Radoje Banković PROCENA ЕКОЛОШКИХ ПОСЛЕДИЦА ОД НАТО АГРЕСИЈЕ НА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ 1999. ГОДИНЕ	113
Aleksandra M. Pećinar, Marija Majstorović GRČKA ŠTAMPA О RАТУ U ЈUGOSLAVIЈI 1999.	133

Далибор З. Велојић ИЗВЕШТАВАЊЕ ЛИСТА <i>НАРОДНЕ НОВИНЕ</i> О БОМБАРДОВАЊУ НИША И СР ЈУГОСЛАВИЈЕ 1999. ГОДИНЕ	145
Божидар Форца ОД ХИБРИДНОГ РАТА ДО СВЕДИМЕНЗИОНАЛНИХ ОПЕРАЦИЈА ПРЕКО КРШЕЊА МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА	165
Марија С. Јефтимијевић Михајловић, Мирјана М. Бечејски, Halimah ONALLA <i>КУКАВИЦЕ ОД ВЕЛИКЕ ХОЧЕ ПЕТРА ХАНДКЕА</i> (Кукавичје доба или живот без будућности)	201
Вангел Милковски, Милан Миљковић АГРЕСИЈА НА САВЕЗНУ РЕПУБЛИКУ ЈУГОСЛАВИЈУ 1999. ГОДИНЕ – СТРАТЕГИЈСКО ДОКТРИНАРНЕ ПОУКЕ	213
Miodrag L. Gordić, Ivan B. Petrović, Đorđe Đukić ODREĐIVANJE OSNOVNIH ZAHTEVA ZA IZBOR TAKTIČKOG RADARA ZA KONTROLU VAZDUŠNOG PROSTORA NA OSNOVU ISKUSTAVA IZ UPOTREBE JEDINICA VAZDUŠNOG OSMATRANJA I JAVLJANJA U TOKU ODBRANE OD NATO AGRESIJE	235
Jan Marček, Zoran Kilibarda, Jovanka Šaranović NEKE DETERMINANTE STAVA GRAĐANA SR JUGOSLAVIJE (REPUBLIKE SRBIJE) O OTPORU NATO AGRESIJI	253
Branko M. Marković, Dejan T. Ilić PROBLEM OPRAVDANOG UBISTVA U RATU I NJEGOVA ARGUMENTACIJA U SAD KAO OPRAVDANJE ZA VOJNE AKCIJE NATO I VOJNIH SNAGA SAD	273
Јован М. Гордић АНАЛИЗА САДРЖАЈА ПРЕСУДЕ ОКРУЖНОГ СУДА У БЕОГРАДУ БРОЈ К. 381/2000, ОД 21. 09. 2000. ГОДИНЕ, ПРОТИВ ВИЛИЈЕМА КЛИНТОНА, МЕДЛИН ОЛБРАЈТ, ЕНТОНИ БЛЕРА И ДРУГИХ, ЗБОГ АГРЕСИЈЕ НА СРЈ ТОКОМ 1999 ГОДИНЕ	303
Ратомир З. Миликић САВЕТ ЕВРОПЕ О БОМБАРДОВАЊУ САВЕЗНЕ РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ 1999. ГОДИНЕ И О ПИТАЊУ ПОЛОЖАЈА ЦРНЕ ГОРЕ У ФЕДЕРАЦИЈИ	315

Nenad Milkić, Ana Opačić, Jovan Šarac SAVREMENI IZAZOVI ZAŠTITE OSNOVNIH PRINCIPA MEĐUNARODNOG JAVNOG PRAVA – SLUČAJ „KOŠARE”	333
Ена С. Мирковић НАТО БОМБАРДОВАЊЕ СРЈ КРОЗ ПРИЗМУ НЕДЕЉНИХ ИНФОРМАТИВНИХ НОВИНА (НИН-а)	357
Ана М. Мумовић НАД ЋОСИЋЕВИМ ТУЂИМ ВЕКОМ (Време змија, ратни дневник 1999–2000)	385
Zoran R. Pešić NEOLIBERALNI HEGEMONIZAM U MEĐUNARODNIM ODNOSIMA I AGRESIJA NATO NA SAVEZNU REPUBLIKU JUGOSLAVIJU	397
Јелена Петровић, Марко Парезановић ПСИХОЛОШКИ РАТ ИЛИ ТЕОРИЈА ЗАВЕРЕ	425
Brankica Potkonjak-Lukić, Jovanka Šaranović, Marko Parezanović PRIMENA MODELA „PET PRSTENOVA” U NATO AGRESIJI NA SR JUGOSLAVIJU (REPUBLIKU SRBIJU)	451
Мирјана М. Симић КАРАКТЕРИСТИКЕ ШКОЛСКОГ СИСТЕМА ПОД ТУРЦИМА И ЗА ВРЕМЕ НАТО АГРЕСИЈЕ НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ	465
Јован Д. Симијановић, Милан Матијевић, Владана Лилић ПРИЛОГ ИЗУЧАВАЊУ СТРАДАЊА КРАЉЕВА И КРАЉЕВЧАНА ТОКОМ АГРЕСИЈЕ НАТО ПАКТА	483
Срђан Словић НАТО ИНТЕРВЕНЦИЈА НА САВЕЗНУ РЕПУБЛИКУ ЈУГОСЛАВИЈУ И МЕЂУНАРОДНО ПРАВО ЗАСНОВАНО НА ПОВЕЉИ ОУН	503
Nikola Vidović, Milenko Dželetović, Hatidža Beriša NATO AGGRESSION ANALYSIS AS THE CAUSE OF LONG-TERM NEGATIVE CONSEQUENCES IN THE ECONOMY AND SOCIO-ECONOMIC SITUATION IN YUGOSLAVIA	513

Весна С. Зарковић, Иван М. Бецић

АСПИРАЦИЈЕ ВЕЛИКИХ СИЛА ПРЕМА

КОСОВУ И МЕТОХИЈИ (1878–1945) 531

Реља Жељски, Невена Гаврић

ВОЈНА НЕУТРАЛНОСТ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И САРАДЊА

СА НАТО КРОЗ ПАРТНЕРСТВО ЗА МИР 551

Биљана Живковић

НАЈВЕЋИ КУКАВИЧЛУК У ИСТОРИЈИ РАТОВАЊА

И СРПСКЕ ЖРТВЕ 577

Оригинални научни рад

Весна С. ЗАРКОВИЋ*

Иван М. БЕЦИЋ**

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, Србија

АСПИРАЦИЈЕ ВЕЛИКИХ СИЛА ПРЕМА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ (1878–1945)

Ајсџиракџи: У раду се указује на значај територије Косова и Метохије, на коју су велике силе гледале као на повољно тло за остварење својих циљева и аспирација. Преломни догађај био је Берлински конгрес, који је решавање Источног питања препустио великим силама и на Балкан довео Аустроугарску. Њен главни такмац била је Русија, која је узмицала због заузетости на Далеком истоку. Планови Двојне монархије за продор на исток ишли су директно преко територије Косова и Метохије. Препрека остварењу њених планова били су Срби, против којих је Аустроугарска нашла савезнике у Арбанасима. Страдање Срба изазвало је реакцију великих сила које су покренуле увођење реформи чији је прокламовани циљ био побољшање положаја хришћана. Међутим, акција није дала резултате јер је територија изузета из реформи, на изричит захтев Аустроугарске. Анексиона криза и Младотурска револуција су питање Косова и Метохије ставиле у други план, али само накратко јер су убрзо избили балкански ратови. Иако су донели ослобађање и припајање Србији, балкански ратови нису коначно решили питање ове територије, управо због претензија великих сила, њихових планова и деловања. Најбољи пример за то су светски ратови, Први и Други, током којих је територија Косова и Метохије била подељена између више држава.

Кључне речи: Косово и Метохија, велике силе, Србија, Османско царство, балканске државе, источно питање.

Област Косова и Метохије је одувек заокупљала пажњу и била предмет аспирација великих сила. Ако би смо почели да трагамо када су се јавиле прве такве аспирације, уз сву свест, да нећемо открити праву истину, потрага би нас сигурно одвела далеко у прошлост. На такво размишљање нас наводе и бројни разлози, а један од њих лежи и у савременим догађајима који су

---

* vesna.zarkovic07@gmail.com

** becic89@gmail.com

Косово и Метохију поново ставили у жижу интересовања, не само због новог ратног окршаја, већ и због покушаја нових тумачења догађаја из прошлости. Догађаји који су обележили историју Косова и Метохије од 1878. до 1945. године, па с правом можемо рећи и данас, углавном су проузроковани разним тежњама великих сила које су обележиле то време. Отуда се и намеће питање: Одакле толико интересовање за територију која обухвата површину од 10.887 km²? (Војводић 1999: 339). Одговор је једноставан и лежи у њеном геостратешком положају. Велики утицај на дешавања на простору Косова и Метохије су имале велике силе, док је утицај балканских држава, укључујући и Османско царство, био слабији. О значају мишљења које је долазило од стране великих сила говори и изјава лорда Дербија да „ниједна промена обавеза од 1856. и 1871. [године] неће вредети без пристанка Сила које су учествовале у тим уговорима“ (Поповић 2007: 143). Иако се ова изјава односи на ранији период од оног који наш рад обухвата, и везана је за друге временске оквири, она не само да није изгубила на значају, већ је њена вредност расла како се XX век ближио, па се и територија Косова и Метохије у потпуности уклопила у њу.

Значајну прекретницу у односима великих сила имао је Берлински конгрес и његове одлуке које су донеле велике промене на геополитичком плану. Иако је прокламовани циљ Берлинског конгреса био да реши Источно питање, оно не само да није решено, већ се ситуација закомпликовала. Томе је знатно допринело присуство Аустроугарске на Балкану, чије су тежње након окупације Босне и Херцеговине биле усмерене према Косову и Метохији. Аустроугарски планови за излазак на топла мора били су већ тада нескривени, а наруку јој није ишао ни састав становништва које је насељавало овај простор. Већинско мухамеданско и српско становништво није се тада уклапало са плановима Двојне монархије, а римокатолика, који су могли да послуже њеним интересима било је мало. Упркос томе, Аустроугарска није одустајала од својих планова и решење је налазила у одлукама Берлинског конгреса који јој је дао мандат да окупира Босну и Херцеговину и, истовремено, остављао могућност интервенције у правцу Косовске Митровице (Србија 1878. Документи 1978: 565). Био је то простор од великог значаја за Двојну монархију, јер би се његовом окупацијом остварио жељени циљ који је био садржан у начелу *Drang nach Osten* – продор на Исток. Од тог времена Аустроугарска, поред Русије, постаје значајан фактор у креирању политике на Балкану, где су се њихови интереси укрштали. Велики ослонац за остварење својих циљева нашли су у Арбанасима које су протежирали. Аустроугари су отишли толико далеко да су створили теорију о илирском пореклу Албанаца, као најстаријег народа у Европи. Теорија је потекла из кабинета немачких и аустријских научника, а затим су је прихватили и ширили и сами Арбанаси. Таква пропаганда је преко политичких кругова постепено постала доступна широким масама. Иза илирске теорије био је скривен политички циљ, који је требало да послужи као средство за формирање једне нације свих вероисповести (Батакович 2014: 73).

Крајем XIX и почетком XX века интерес на простору Косова и Метохије су, поред Русије и Аустроугарске, нашле и друге силе, међу којима су биле Енглеска, Француска, Италија и Немачка. Осим њих, тежње за овом територијом, која се у то време налазила у саставу Османског царства испољавале су и мале балканске државе, пре свега Србија и Црна Гора, затим Бугарска, док је Румунија имала занемарљиве планове. Видљивије тежње по питању Косова и Метохије испољиле су се за време заседања Призренске лиге (1878–1881). Њен основни задатак је био да се од Скадарског, Јањинског, Косовског и Битољског вилајета формира „арбанашки вилајет“. У ова четири вилајета становништво је чинило 44% Арбанаса, 19,2% македонских Словена, 11,4% Срба, 9,2% Грка, 6,5% Влаха, 9,3% Турака Османлија, 0,4% Јевреја, Јермена и Цигана (Косово и Метохија у српској историји 1989: 219). Овако замишљени план арбанашког националног покрета подразумевао је и територију Старе Србије и Македоније, на којој нису чинили већину и наговештавао сукобе са Србијом и Црном Гором.

Окупљање Арбанаса у Лигу, као и њихово незадовољство неуспехом у претходном рату и долазак мухаџира утицало је на погоршање положаја српског становништва на простору Косова и Метохије. О томе сведочи и податак који су износиле француске дипломате да је за време постојања Лиге, у првој половини јуна 1878. године, убијено 112 Срба и да их је најмање 60 пребегло из Приштине у Србију (Храбак 1989: 253). Иако је три године касније Призренска лига доживела слом, са прогоном српског становништва се наставило. Срби су представљали главне кривце за територијални губитак Османског царства, које је на Берлинском конгресу изгубило Босну и Херцеговину, Ниш, Врање, Пирот, Прокупље, Никшић, Подгорицу и Бар са околином, док су Тесалија и Бугарска само формално признавале султанову врховну власт. Тај „грех“ испаштаће коју годину касније, па је на дан проглашења Србије за краљевину (22. фебруара 1882.) у Приштини установљен преки војни суд (урфија), чијим су одлукама протерани бројни српски прваци, кнезови и кметови, као и многи угледни Срби који су били потписници петиција упућених Берлинском конгресу. Целати злогласног Ибрахим паше су без суда поклали 7.000 људи, док је 241 лице изведено пред суд, од којих су неки повешани, а било је и оних који су осуђени на робију у трајању од 101 године. Том приликом преки војни суд је осудио и српско име (Историја српског народа, VI/1 1983: 293).

Ситуација у којој се нашло српско становништво у Османском царству приморало је Србију да активније покрене питање тешког положаја својих сународника, који су, спашавајући живот, у све већем броју напуштали своја вековна огњишта и уточиште налазили у Србији. Њихово место су почели да заузимају мухаџири из Србије и Босне, чији је долазак на територију Косова и Метохије довео до поремећаја етничке структуре становништва Старе Србије. Забележено је да је за две деценије, од 1880. до 1900. године са простора Косова и Метохије исељено у Србију више од 60.000 лица, а да је од 1876. до 1912. године из Старе Србије и Македоније исељено више од 400.000 људи (Орловић 1901: 5).

Увиђајући да српски народ на Косову и Метохији из године у годину страда у све већем броју, основни задатак у спољној политици Србије био је рад на заштити својих сународника који су и даље остали под османском влашћу. Тај посао је захтевао и веће ангажовање српских дипломата који су се трудили да мирољубивом политиком према Порти придобију турску администрацију за поштовање и спровођење закона. Залагање и рад по том питању су уродили плодом па је између Србије и Турске дошло до закључења конзуларне конвенције, на којој се радило од 1879. године. Велика заслуга за рад око конвенције припада Стојану Новаковићу, искусном српском политичару који је 1886. године именован за посланика у Цариграду (Војводић 2007: 120). Годину дана касније, захваљујући његовом ангажовању била је и коначно потврђена конзуларна конвенција, на основу које су Србија и Турска дале сагласност за међусобно прихватање конзула (Војводић 2003: 48).

На тај начин је Србија отворила своје конзулате најпре 1887. године у Солуну и Скопљу, а 1889. у Битољу и Приштини. Пре Србије конзулате су имале још Русија, од 1886. године у Призрену, и Енглеска од 1878. такође у Призрену, у време заседања Призренске лиге. Енглески конзулат је затворен у мају 1880. године кад је Лига преузела власт у том граду. Како је време одмицало, и Косово и Метохија заузимале значајно место у плановима великих сила, тако је расло интересовање за отварање нових конзулата у другим крајевима. Русија је отворила свој конзулат 1902. у Косовској Митровици, а Аустроугарска 1905, док је Италија 1907. године отворила конзулат у Призрену (Историја српског народа VI/1, 1983: 275–277). Ангажовање страних дипломата у овим местима омогућило је њиховим државама да се на тај начин активније укључе у збивања и утичу на даљи развој догађаја.

Влада Краљевине Србије је увидела значај присуства у Косовском вилајету, па је ангажовала људе који су се школовали на најбољим страним универзитетима. Међу њима је било оних који су своје знање стицали у Паризу, Бечу, Петрограду, а у приштинском конзулату су службу обављали дипломатски чиновници са докторатима Сорбоне, попут Мирослава Спалајковића, Милана Ђ. Милојевића и Милана Пећанца. Поред њих, у Приштини су најтеже дипломатске задатке извршавали и књижевници Војислав Илић, Бранислав Нушић и Милан Ракић, који су нам оставили бројна дела која сведоче о животу и страдању српског народа на простору Косова и Метохије (Косово и Метохија у српској историји 1989: 233).¹

Присуство конзула Краљевине Србије није умањило злочине над српским становништвом који су обележили то време. Зулуми Арбанаса над Србима постали су део свакодневице, зулумћари су били у спрези са османским властима и њихов рад је био координиран споља, пре свега од Аустроугарске. Једини спас Срби су могли да потраже у конзулату, на који се гледало

1 Од отварања конзулата Краљевине Србије у Приштини 1889, па до ослобођења 1912. године на месту конзула су се налазили: Лука Маринковић, Тодор П. Станковић, Бранислав Ђ. Нушић, Света Симић, Сима Аврамовић, Михаило Марковић, Мирослав Спалајковић, Милан Пећанац, Милан Ракић и Милан Ђ. Милојевић (Поповић 2007: 209).

као на присуство Србије у Косовском вилајету. Ниједна посета овом „српском дому“ није прошла незапажено код локалних Арбанаса и турских власти и изазивала је незадовољство које је кулминирало 1890. године убиством првог српског конзула Луке Маринковића. Убиство конзула, као званичног представника Краљевине Србије, изосталареакција великих сила, изазвали су незадовољство и неспокој српског становништва. Захваљујући упорности, истрајности и бројним препискама Стојана Новаковића са османским званичницима овај злочин је био расветљен (Зарковић 2017: 105–121). Међутим, то није утицало на поправљање ситуације и положаја српског становништва које је у наредним годинама заокупљало Владу у Београду и њене дипломате у Османском царству.

Османско царство се још на Берлинском конгресу обавезало да одређеним мерама поправи положај хришћана. Међутим, преузете обавезе нису испуњене па су велике силе биле приморане да интервенишу и подсети Цариград на извршење истих. Султан је попустио пред тим притисцима и 21. априла 1896. године објавио ираду о увођењу реформи у три румелијска вилајета: Солунском, Битољском и Косовском (Микић 1988: 43). Међутим, објава ираде се поклопила са критском кризом и хомогенизацијом муслимана и утицала је на одлагање спровођења реформи.

Ратни сукоб око Крита између Османске империје и Грчке рефлектовао се и на збивања у Косовском вилајету. Анархија која је захватила ово подручје допринела је јачању личне и имовинске несигурности, не само хришћана, него и бројних страних дипломата. Арбанаси који су учествовали у овом рату, незадовољни исходом, враћали су се наоружани и спроводили самовољу на терену. Њихова разузданост и настала анархија утицалису на представнике страних сила у Скопљу да у извештајима, упућеним својим владама, говоре о тешкој ситуацији и инсистирају да се од Порте захтева деловање и веће ангажовање за успостављање реда и поштовање закона (Зарковић 2014: 129).

Бројни Арбанаси који су учествовали у рату били су фрустрирани догађајима на Криту, који су показали „да Турска и после најсјајнијих победа не може повратити хришћанске земље, које је једном изгубила“ (Поповић 2007: 152). Због тога су свој бес искалили над Србима који су у великом броју страдали у наредне две године (1898–1899). Министарство иностраних дела у Београду је покушало да питање заштите српског народа у Старој Србији интернационализује на мировној конференцији у Хагу, путем тзв. Плаве књиге, која је садржала попис злочина и представљала зборник дипломатских нота на француском и српском језику. Међутим, преписка настала тим поводом, стицајем политичких околности није доспела на мировну конференцију у Хагу, али је показала сву тежину ситуације на Косову и Метохији (Преписка о арбанаским насиљима у Старој Србији 1898–1899).

Рат Османског царства и Грчке указао је на неизбежно присуство великих сила и њихов утицај на креирање политике балканских држава. У Министарству иностраних дела Аустроугарске два пута су разматрали различите варијанте о будућности Османског царства. У Бечу су 1896. и 1897. године веровали да

догађаји у царству Абдул Хамида II могу оживети тежње Србије и Бугарске према европским вилајетима, а нису искључивали ни могућност Италије да придобије источну обалу Јадранског мора. Зато је министар иностраних дела Аустроугарске гроф Голуховски наглашавао да Албанија управо из тог разлога има велики значај за њене интересе. Голуховски је као кључни интерес навео да се не дозволи подпадање ове територије под утицај неке друге силе и заговарао стварање одвојене, аутономне Албаније у случају распада османског царства, под вођством страног принца и под аустроугарским протекторатом (Батакович 2014: 77–78).

Своје намере Аустроугарска је планирала да оствари, али истовремено и елиминише остале велике силе чији су интереси били усмерени на Косово и Метохију. Зато је 1897. године са Русијом склопила договор о очувању *status quo*. Имајући у виду да су претензије двеју најзаинтересованијих страна на Балкану биле супротстављене, њихов међусобни договор изазвао је недоумицу код других земаља. Иза овог договора крили су се планови Аустроугарске и Русије, чији су се министри иностраних дела састали у Мирцштегу 1903. и потврдили споразум, потписан шест година раније (Зарковић 2019: 299–320). Потписнице споразума су желеле да обавезу другу страну на неделовање, док за себе не створе повољнију ситуацију. Русија је планирала да реши питање Далеког истока, а Аустроугарска питање свог учвршћења на Балкану. Компромис су нашле у форми која би задовољила обе стране, а најпогодније решење виделе су у увођењу реформи.

Неспорна је била чињеница да је Аустроугарска још од Берлинског конгреса систематски спроводила план за даље надирање према југоистоку. Таквом аустроугарском ширењу противила се Италија, која је своје планове првенствено везивала за албанско приморје, али је, ради очувања својих претензија, пропаганду ширила и у унутрашњости. Одлучно држање Италије приморало је Аустроугарску да јој призна права на источној обали Јадранског мора (Томић 1913: 36). Посланик у италијанском парламенту и бивши министар гроф Гвичардини је више пута указивао на то, а 5. децембра 1900. године поднео је интерпелацију „о евентуалној судбини Арбаније, у којој као да је, сталном и системском радњом Аустрије да је привуче у сферу свога утицаја, припремљено земљиште за будућу анексију“. Тадашњи министар спољних послова Италије Висконти Веноста је дословце одговорио следеће: „Што се тиче Арбаније, могу уверити да су владе аустроугарска и италијанска већ имале прилике размотрити своје узајамне интересе на отоманским обалама Јадранског мора, и признати да ће ови интереси бити најбоље очувани, ако се поштује и одржи данашњи *status quo*“ (Орловић 1901:30). Иако се у италијанском парламенту већ почетком XX века говорило о склапању споразума сличног оном који је Аустроугарска имала са Русијом, изгледа да је до тога дошло неку годину касније. Према изјавама министара спољних послова Аустроугарске и Италије произилази да је овај споразум постигнут 1902. године. О његовим појединостима није се могло чути ни од једне стране, што је био знак да има нечега што су желеле да задрже за себе и сачувају од дипломатије других земаља (Томић 1913: 36).

Овакав рад Аустроугарске поклапао се са договором са Русијом из 1897. године. Индикативно је да је Аустроугарска два главна такмаца на простору Косовског вилајета и источне јадранске обале настојала да сузбије потписивањем споразума. На тај начин је желела да избегне војни сукоб, да добије на времену и да путем пропаганде припреми терен за своје надирање. Још један моменат у остваривању овог њеног циља је било стално подстрекивање Арбанаса и стварање анархије која би јој омогућила лакше анектирање ове области. Био је то наредни корак у остваривању продора започетог окупацијом Босне. Окупирањем Косовског вилајета Аустроугарска би отворила врата Истока (Томић 1913: 46).

Аустроугарска је радила на јачању своје пропаганде која се полако ширила из Метохије према Косову. Последице тог деловања су биле све уочљивије кроз зулуме које су Арбанаси чинили Србима и придобијање важнијих арбанашких главара. Један од истакнутијих био је Мула Зека, који се налазио на челу тзв. Пећке лиге која је заседала 1899. године и представљала је реакцију на увођење реформи и инсистирање великих сила на поштовању права хришћана. Ангажовање великих сила нимало није допринело поправљању ситуације и није донело неке видљивије резултате да власти у Цариграду предузму одговарајуће мере којима би се спречила анархија у Косовском вилајету. О пасивном држању османских власти постоје бројни извештаји, а један француски савременик који је обилаго Косово и Метохије оставио је сведочење о томе. Он наводи: „[...] ма какве могле бити жалбе домаћих Словена и притужбе Срба и ма какве могле бити замерке Русије, сасвим је очигледно да се никада ни султан ни Порта неће умешати против Арбанаса и да неће успоставити ред у косовском вилајету. Арбанаси у овој косовској земљи играју и играће исту улогу као и Курди у јерменској земљи. заточници ислама и слуге Господара [султана] уживаће по та два основа некажњивост ма каква била њихова злодела“ (Косово и Метохија у српској историји 1989: 255).

Захваљујући таквом држању османских власти и непредузимању адекватних мера против починилаца злодела над српским становништвом ситуација је постајала све компликованија и захтевала је веће учешће великих сила у збивањима. Настало стање је ишло у корист Аустроугарској, која је служећи се разним методама, подстрекивала Арбанасе на побуне, пред којима је Османско царство морало много пута да попусти и удовољи њиховим захтевима. Планиране реформе које су имале за циљ да поправе положај хришћанског становништва нису дале жељене резултате, јер је након бројних преговора међу представницима великих сила и на ултимативни захтев Аустроугарске територија северно од Шаре била изузета од реформне акције. Реформна акција је показала право лице и намере не само Двојне монархије, него и осталих великих сила, које су се руководиле, пре свега, личним интересима, а не прокламованим циљевима реформи. Истовремено, велике силе су намеравале да ситуацију окрену у своју корист и међусобно поделе територију Османског царства.

Веће интересовање великих сила и евентуална подела дела турске територије поткрепује и чињеница да се озбиљно размишљало о образовању новог вилајета насељеног претежно арбанашким становништвом. О томе се могло чути и у италијанком парламенту од министра иностраних дела. Ове и сличне изјаве које су објављивали и поједини европски листови, изазвале су живљу дипломатску акцију у Цариграду. Српско посланство у престоници Османског царства је располагало информацијом да се образовању новог вилајета противила Аустроугарска и залагала за његово одлагање.² Међусобни договори министара иностраних дела Аустроугарске и Италије, Голуховског и Титонија и идеја о стварању новог Арбанашког вилајета наишли су на добар одзив у Цариграду.

Интензивније ангажовање аустроугарских дипломата и рад на идеји о новој административној подели Османског царства поклопило се са одсуством Русије са ових простора. Руски утицај је почео да слаби услед заузетости на Далеком Истоку и рата са Јапаном. Томе је знатно допринео пораз у овом рату и револуционарни покрет који је захватио Русију. Настала ситуација ишла је на руку Аустроугарској која је, упркос потписивању споразума о очувању *status quo*, тежила да што више ослаби руски утицај и оствари давно зацртани циљ садржан у начелу *Drang nach Osten* (Зарковић 2015: 129–142).

Аустроугарска није одустајала од својих циљева који су дошли до изражаја и пројектом о изградњи Новопазарске железнице (Ђорђевић 1957: 213–248). Био је то пројекат сачињен неку годину раније, али је она ово питање покретала 1900. и 1908. године. Међутим, пројекат није био реализован јер је био спречен први пут од стране Русије, која се позивала на заједнички споразум из 1897, а други пут избијањем Младотурске револуције. Међутим, и након тога Аустроугарска није одустајала од својих намера и изградње Новопазарске железнице, али ће је Балкански ратови спречити у томе.

Први балкански рат 1912. године променио је ситуацију. Бројне арбанашке побуне у претходне две године убрзале су формирање балканског савеза, који је био мотивисан погоршањем положаја целокупног хришћанског становништва у европским вилајетима. Савез који су чиниле Грчка, Србија, Бугарска и Црна Гора објавио је рат Османском царству. Још пре рата председник владе Краљевине Србије Никола Пашић је арбанашким лидерима понудио „споразум о уједињењу Срба и Арбанаса у Косовском вилајету“. На великом скупу одржаном у Скопљу 10. октобра, а затим у Приштини и Дебру, Арбанаси су се одлучили за оружану одбрану Османског царства и борбу против Србије (Микић 1987: 165–196; Станковић 1985: 157–169). После ослобођења Приштине 22. октобра и одлучне српске победе над знатно јачим османским трупама код Куманова (23–24. октобар), рат је окончан у Старој Србији. Косово је поново припало Србији, док је знатан део Метохије припао Црној Гори. Војне власти су у Приштини и другим градовима

2 АС, МИД ППО, 1905, Р ред 95, ПП Бр. 387, секретар Д. С. Чохаџић, Ј. М. Жујовићу, заступнику министра иностраних дела, Цариград 19. мај 1905.

објавиле прокламације којима се Арбанаси позивају на предају оружја. У Дреници, познатој по бројним одметницима, и на подручју Пећи, Арбанаси су на крају прихватили разоружање. Србија је убрзо успоставила цивилну управу у новоослобођеним крајевима. Област Лаба, Приштине и Призрена припали су Косову, док је Црна Гора реорганизовала Метохију у два округа, Пећ и Ђаковицу (Bataković 2007: 46).

Лондонским уговором од 30. маја 1913. године утврђене су границе Србије, Црне Горе и новоосноване Албаније, осим појединих спорних делова где је одлучујућу реч требало да има међународна комисија. Део Македоније у којем је преовладало словенско становништво званично је укључен у Србију 7. септембра 1913. године свечаним проглашењем на Народној скупштини Краљевине Србије, док је сличном одлуком већи део Метохије припојен Краљевини Црне Горе.

Окончање Балканских ратова 1913. године вратило је Косово и Метохију под окриље српске државе. Потпуна политичка, економска, друштвена, социјална и културна реинтеграција ових области није могла бити извршена јер је ускоро избио Велики рат, у којем се Србија нашла мимо своје жеље, али и због тежње Аустроугарске, великог суседа са аспирацијом неутралисања географског, политичког и економског раста Краљевине Србије и сопственом жељом да избије на Егејско море.

Окупација Србије од 1915. до 1918. године указала је на различите интересе окупатора. Северна Србија подељена је на две окупационе зоне: аустроугарску са 1.370.000 становника и бугарску са 952.000 становника. Граница између зона била је на Великој Морави од Смедерева до Сталаћа, потом линијом Крушевац – Вукања – Злата – Лебане – Липовица – Огоште – Ђилане – Бетина – Шар-планина – албанска граница. Источни део Србије припао је Бугарској, којој су припале и Јужна Србија, приштински и призренски округ (Бецић 2015: 398; Поповић 2000: 61).

Већи део Косова и Метохије припао је Аустроугарској која је успела да на одређено време испуни циљ у вези са урушавањем Србије као државе матице српског народа, док је Бугарска успела да се прошири на запад. Иако није имала територијалних захтева, Немачка је најважније природне ресурсе у обе зоне ставила под своју контролу и експлоатацију, чиме су њени циљеви јасно стављени до знања.

Завршетак Првог светског рата Краљевина Србија и Краљевина Црна Гора дочекале су на тај начин што су своју државност уградиле у Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца, проглашено 1. децембра 1918. године. Формирање нове државе било је у складу са ратним циљевима Србије и легитимистичке политике српске дипломатије, којим би се хтења Србије покрила општим људским принципима и међународним правом. Тиме би се скинула одговорност за продубљивање дипломатске кризе са Бугарском и Италијом, јер су њихова задовољења ишле на штету српских ратних циљева. Од Бугарске је зависила не само ратна ситуација на Балкану, већ и држање Османског царства, судбине Мореуза, Грчке и Србије. Од Италије је зависила судбина Медитерана,

средње Европе, безбедност Француске и општа континентална стратегија рата у Европи. Обе државе имале су територијалне и политичке интересе који су се сукобљавали са интересима Србије; са Бугарском у Македонији, а са Италијом на целој Јадранској обали, све од Драча до Пуле (Екмечић 1990: 214).

Италија је представљала константну опасност, будући да се радило о држави која се није мирила са настанком Краљевине СХС на источној обали Јадрана, увек спремна да подстакне унутрашње политичке и економске напетости, подржи сепаратизме, финансира екстремне и терористичке организације и организује побуне. Албанија се није одрицала идеје о запоседању некадашњег Косовског, Битољског и Скадарског вилајета, а антисрпски и антијугословенски расположено албанско становништво које се налазило у Краљевини СХС увек је било спремно на побуну, отпор и сепаратизам. Са ове две државе Краљевина СХС делила је стратешки осетљиве тачке, попут Јадранског мора, а са Албанијом Скадарско и Охридско језеро, са Албанијом и Грчком Преспанско језеро. И према суседима са којима је имала осетно боље односе Краљевина СХС делила је Дојранско језеро са Грчком и Ђердапску клисуру са Румунијом (Димић 2001: 49).

Из тих разлога, границе Краљевине СХС биле су непропустљиве или полупропустљиве, попут бедема који су спречавали отуђење периферних делова државе, простор на којем су избијали територијални и дипломатски сукоби и непријатељства, у појединим тренуцима и прави мали ратови, у којима је страдало војно и цивилно становништво (Димић 2001: 49–50). Стога су немирне границе према Италији, Аустрији, Мађарској и Албанији захтевале стално присуство великог броја војника, који се кретао од просечних 200.000, па до 400.000 у кризним ситуацијама (Petranović 1988: 91).

Користећи снагу своје војске Краљевина Србија је запосела одређене области у северној Албанији и тако успоставила нову демаркациону линију, која је одступала од границе успостављене Лондонским миром 1913. године. Већ почетком 1920. године избили су оружани сукоби који су нагостили југословенско–италијанску борбу за премоћ у Албанији у међуратном периоду. Политичку и финансијску помоћ Италије Албанији, југословенска влада покушала је да анулира стварањем арнаутских батаљона и подржањем Есад паше. У ову сврху стављено је 1920. године на расположење Министарству војске износ од 3.064.400 динара да се исплате плате општинским службеницима у Гашима, Краснићима, Битићима, Никају и Мертури, док је из диспозиционог фонда министра иностраних дела финансирана помоћ Есадпаши и Одбору у Дебру (Бецић 2012: 23; Димић, Борозан 1999: 70). Нерегулисане границе нису дозвољавале да се већа помоћ упути овом делу, тако да је Италија била у ситуацији да уложи знатно више средстава. Септембра 1921. године албанска војска заузела је југословенске положаје у околини Араса, па је крајем октобра успостављена нова демаркациона линија, а Конференција амбасадора успоставила је нове границе које су донекле кориговале границе у областима Дебра, Призрена и Кастратија у корист Краљевине СХС, док је село Лин враћено Албанији (Бецић 2012: 23).

Прегршт спорова око граница, потиснути сукоби, незадовољства свих наметнутим и постигнутим решењима, оружане акције на сопственој територији, стављали су Краљевину СХС у положај да будно мотри на своје суседе и припрема своју војску у складу са својим финансијским могућностима. Осим Аустрије, Грчке и Румуније, територијалне претензије према Краљевини СХС имали су остали њени суседи: Бугарска, Мађарска, Италија и Албанија.

Односе са Албанијом оптерећивале су неутврђене границе, упади качака и политика Италије да преко утицаја у Албанији буде важан војнополитички фактор у Подунављу. Питање границе протегло се све до 1926. године, а последње спорне области налазиле су се око Охридског језера. Комисија за разграничење са Албанијом на конференцији у Паризу одлучила је да манастир Свети Наум са околином припадне Краљевини СХС, а село Пишкопеја са својом околином, јужно од Охридског језера и долина Врмоша са делом територије до села Кути буду уступљени Албанији. Становништво је имало право слободног прелаза у манастир Свети Наум, а становништво Врмоша добило је слободан прелаз преко граничне линије од Скеле Кикавац до Хотских Ханова (Milošević 1990: 135).

Становништво Албаније могло је слободно да у зони западно од Ђаковице долази на ђаковичко тржиште ради трговине. Овим одлукама задовољени су сви захтеви Краљевине СХС, осим границе у долини Врмоша која је додељена Албанији из економских разлога, ради испаше за стоку становништва Скадра и Љеша. Влада Краљевине СХС дала је пристанак за поменуто разграничење иако је врмошка долина раније припадала манастиру Високи Дечани. Завршни протоколи потписани су 26. јула 1926. године у Фиренци, а у Паризу 30. јула (Milošević 1990: 135).

Незадржив италијански политички продор у Албанију постао је очит 1926. године, у великој мери остварен преко друштва SVEA, у чијем су оснивању учествовале италијанске банке које су дале капитал за оснивање Албанске народне банке (Avramovski 1963: 154). Проглашење Зогуа за краља Албанаца 1. септембра 1928. године носило је у себи опасност да се у Београду протумачи као покушај да се под његову владалачку јурисдикцију ставе и Албанци који су били југословенски држављани, али је ова провокација ипак прошла без неке веће реакције владе Краљевине СХС (Avramovski 1986: 508). Однос двеју земаља, према мишљењу британског посланства, нарушавало је то да су југословенске власти гледале на Албанију са подзорењем, као оруђе Италије, наклоњену Бугарима, јер је дозвољавала да комитске банде налазе уточиште на њеној територији (Бецић 2016: 198; Avramovski 1986: 600).

Иако је од потписивања Римског пакта почетком 1924. године дошло до отопљавања односа са Италијом, Краљевина СХС била је главна сметња италијанском продору на Балканско полуострво. Оптерећеност односима у Истри и Далмацији („јадранско питање“), италијанско–британским плановима о стварању балканско–подунавског пакта и борби за утицај у Албанији

утицали су на југословенско одлагање ратификације Нептунских конвенција потписаних у јуну и јулу 1925. године (Попов 1995: 237). Односи су толико били нарушени да је Мусолини 2. октобра 1926. године наложио начелнику генералштаба Бадољу, да, „спреми двадесет дивизија и прочита Југославији лекцију“ (Vinaver 1985: 103-104).

Деловањем Велике Британије и Француске до сукоба није дошло, али је Италија 30. новембра 1926. године у Тирани потписала уговор о пријатељству са Албанијом, којим је гарантовала независност Албаније и одржавање унутрашњег поретка. Жеља Краљевине СХС да се отворено ослони на Француску није могла бити остварена јер је Ке Дорсе настојао да умири италијанско–југословенске односе и константно одлагао потписивање француско–југословенског уговора који је парафиран 1926. године. Влада Краљевине СХС успела је на неки начин да „изнуди“ уговор са Француском да би ојачала спољне и унутрашње позиције. Уговор о пријатељству између Француске и Краљевине СХС и конвенција о арбитражи симболично је потписана 11. новембра 1927. године у Паризу. Реакција Рима уследила је десет дана касније, па је са Албанијом потписан нови уговор о одбрамбеном савезу по коме је Италији омогућено да војно делује на Балкану (Сретенковић 2008: 322-327).

Велика економска криза жестоко је погодила средњу и југоисточну Европу, коју су, без обзира на стање у сопственој држави, гледале да искористе Италија и Немачка. Током 1930. године југословенско–италијанским односима доминирало је питање зависности југословенске државе од Француске и на тај начин чинило односе два суседа саставним делом општеевропских проблема, док је истицање Албаније као кључне тачке стварало могућност локализовања југословенско–италијанских веза и њихово географско сужавање на област јадранског басена. У оквиру међународних односа оно није значило и васкрсавање „јадранског питања“. Питање Албаније постало је кључни проблем међусобних односа две државе у којима је италијански захтев за очувањем политичких и економских позиција било уствари захтев за југословенским признавањем италијанског права на Албанију, а тиме и њеног присуства на Балканском полуострву. Са друге стране, Југославија није желела да допусти италијанско присуство на Балкану јер би оно онемогућавало слободу југословенске акције на подручју које је сматрала средиштем својих интереса (Hercigonja 1987: 94, 157).

Немачка је 1933. године наспрам себе у Подунављу имала два блока: италијански (Рим, Беч, Будимпешта) и француски (Мала антанта). Агресивно је наступила према једној чланици из оба блока (Аустрији и Чехословачкој), а трудила се да привуче по једну чланицу из ових блокова (Мађарску и Југославију) (Vinaver 1987: 287). Олакшавајућу околност за продор чинила је привредна структура ових држава, јер се привредни, а тиме и политички интерес аграрних држава (Мађарска, Југославија, Румунија), у кризи све више сучељавао са интересима индустријских држава (Аустрија, Чехословачка). Истовремено, Немачка је придобијала Мађарску за заједничку активност

против Мале антанте, стављајући до знања да то не представља напад на интегритет земаља југоисточне Европе.

Након завршетка санкција против Италије због агресије на Абисинију, односи Југославије и Италије су се побољшали и уведена је нова основа клириншке размене (100%), а обе владе трудиле су се да потисну своје тежње за економском и политичком доминацијом, тако да је исход било потписивање трговинског уговора 26. септембра 1936. године. По потписивању уговора Италија је понудила Југославији да закључи споразум о пријатељству или савезу (Ристић 2015: 200).

Резултат је било потписивање италијанско–југословенског Споразума о пријатељству 25. марта 1937. године. Њиме су се потписнице обавезале на поштовање међусобних поморских и копнених граница, одбацивање рата као средства националне политике и спречавање на својој територији било каквих субверзивних активности уперених према другој држави потписници (Skakun 1984: 69). Споразум је потписан са важењем од пет година. У разговорима који су претходили споразуму разматрано је и питање Албаније. Југословенска страна показала је у овом тренутку мало интересовања за ово подручје, а Ћано је навео да је кнез Павле приликом разговора рекао: „Ми већ имамо толико Албанаца унутар наших граница, и због њих имамо толико неприлика, тако да немамо никакве жеље да се њихов број повећа“ (Ћано 1952: 283).

Потписивање Споразума плашило је албанску владу, тако да је она показала иницијативу за тешње односе са Југославијом, не би ли ојачала свој положај према Италији. Југословенска влада није реаговала на понуде из Тиране о посети краља Зогуа и министра иностраних послова Екрема Либехова Београду и закључивање политичких и економских аранжмана (Avramovski 1963: 28–29). Питање Албаније решено је италијанском окупацијом априла 1939. године.

Односи са Немачком побољшали су се од 1932. године и постајали бољи у оној мери у којој се Југославија удаљавала од Француске. Са друге стране, Немачка је економски продирала на подручје које су Француска и Велика Британија запоставиле. Немачка извозна офанзива на простору Југоисточна отпочела је 1935. године, а у погледу Југославије носила је и политичку конотацију, залагањем за њен интегритет. Додатну економску зависност од Немачке, Југославија је претрпела Аншлусом Аустрије и окупацијом и поделом Чехословачке, тако да је Немачка постала главна дестинација за извоз робе из Југославије и чинила 31,91% укупног извоза. Још већа зависност од Немачке огледала се у увозу робе, која је у овој години чинила 47,68% укупног увоза (Бецић 2019: 294–295).

Са избијањем Другог светског рата Југославија се нашла у позицији да је била окружена готово са свих страна чланицама Тројног пакта и државама које су јој приступиле. Кнез Павле и влада покушали су да политиком неутралности удаље Југославију од ратног вихора, али та тактика није могла да се спроводи унедоглед. На отворене претње Немачке, влада је 25. марта 1941.

године приступила Тројном пакту, али су збивања наредних дана увериле Хитлера да у Југославији не може имати поузданог савезника, тако да је Југославија нападнута, окупирана и подељена током Априлског рата.

Краљевина Југославија подељена је на десет јединица које нису образовале целине, иако су стекле различити статус. Србија је била једина под војном управом, оптерећена ратним контрибуцијама и са свих страна окружена непријатељским државама и режимима. Иако је доминантни положај Немачке на Балкану био неприкосновен, Италија је дубоко загазила у његов западни део и допрла надомак Вардара и Скопља. Уједно, формирањем Велике Албаније, са Косова и Метохије вршила је притисак на Бугарску и преостали део Србије (Petranović II 1988: 26–27). Немци су, са своје стране, приликом деобе Југославије давали предност својим војно–економским интересима, јер је у њиховим предратним анализама Југославија третирана као подручје богато сировинама: бокситом, хромом, оловом, бавром, гвожђем и другим стратешки важним рудама (Petranović II 1988: 28).

Иако је формирањем „Велике Албаније“ Италија имала под контролом највећи део Косова и Метохије, представници министарстава за привреду, иностране и војне послове Трећег рајха сматрали су да подручје Косовске Митровице са рудником „Трепча“, као и рудник хрома на Љуботену ни под којим условима не треба препустити свом савезнику. Поготово је то важило за „Трепчу“, која је сматрана главним ресурсом олова и племенитих метала немачке привреде. Немачки став у највећој мери одредио је политичке, војне и привредне границе између Немачке и Италије на простору Косова и Метохије (Olshausen 1973:159–160).

Немачко–италијанске супротности око Косова и Метохије током првих ратних година огледале су се у италијанско–албанским жељама да се за „Велику Албанију“ издејствују зацртане границе, које су се односиле и на област целе покрајине и Новог Пазара, док су немачке снаге по сваку цену желеле да задрже најважније привредне ресурсе и стратешке положаје.

Последњи немачко–италијански разговори о разграничењу на Косову и Метохији одржани су новембра 1942. године у Риму, а према потписаном протоколу од 13. новембра 1942. године углавном је задржана постојећа демаркациона линија чиме је утврђено шта коме припада. Искрцавање англоамеричких трупа на Сицилију јула 1943. године и капитулација Италије 8. септембра исте године отклониле су евентуалне даље неспоразуме са Немачком, која је постала нови протектор „Велике Албаније“, сматрајући је једним од упоришта своје одбрамбене политике (Борозан 1995: 341–342).

Под патронатом немачке реокупационе управе у Призрену је од 16. до 19. септембра 1943. године одржана тзв. Друга призренска лига, на којој су учешће узели представници Косова, Дебра, Струге, Улциња и Тузи, као и делегати Косовске Митровице, Сјенице, Приштине, Пећи, Призрена и дебарског краја, да би усвојили прокламацију о уједињењу са Албанијом. Присуство делегата из Косовске Митровице и Сјенице, као подручја

изван протектората, указује да је основна преокупација била ширење граница Албаније на основу територијалних и етничких визија Призренске и Пећке лиге из 1878. и 1899. године (Борозан 1995: 360). Иако је став немачке окупационе власти био да границе протектората остану у ранијим оквирина, Лига је настојала да поменуће пограничне области укључи у састав „Велике Албаније“.

Како се од пролећа 1944. године немачка команда за Југоисток суочавала са све већим тешкоћама у Југослвији, Албанији и Грчкој, а доласком Штаба Групе армија „Е“ из Солуна у Стари Трг код Косовске Митровице, Косово је постало главно стратегијско упориште за извлачење немачких снага из Грчке и Албаније. Садејствима са немачким јединицама на читавом косовско–метохијском простору, формације Друге призренске лиге отпочеле су борбу за „етничко Косово“ и, све до потпуног одласка немачких снага из Грчке, Албаније, Косова и Метохије, биле су најупорнији бранилац албанских граница протектората. Непосредно после ослобођења Косова и Метохије од стране НОВЈ, отпочела је оружана побуна 2. децембра 1944. године нападом на Урошевац, која је, у разним видовима, трајала до 23. фебруара 1945. године. Иако су главна упоришта ових побуњеника разбијена, све до пролећа 1947. године широм Косова и Метохије деловало је 55 одметничких група, настављајући традицију косовског сепаратистичког покрета (Борозан 1995: 364–369).

Осим у плановима великих сила, Косово и Метохија је играло важну улогу и на регионалном плану, у плановима око стварања Балканске федерације, мада, за разлику од пројеката федерације са Бугарском, не постоји ниједан сличан писани пројекат са Албанијом, будући да су се разговори између Тита и Енвера Хоџе увек водили без присуства публике. Публицитет пројекту федерације са Албанијом давала је западна штампа, пре свега италијанска. Уговор о узајамној помоћи између Албаније и Југославије из јула 1946. године, проистекао из посете албанске делегације, имао је карактер ратног антифашистичког савеза, али и послератног војног споразума, чије време није било ограничено и којим се Југославија обавезала да штити албанску независност, пошто је грчка влада потпомогнута од Велике Британије и САД оспоравала њене јужне границе (Коматина 1995: 72).

Највише спекулација у погледу формирања федерације односило се на питање положаја Косова и Метохије у будућој федерацији, односно о предавању ових области Албанији. Овај аспект био је више него осетљив унутрашњи проблем, јер се морало водити рачуна о могућој реакцији Србије, а донекле и Црне Горе и Македоније. Несумњиво је да је притисак Албаније за предају Косова и Метохије био непрекидан од 1943. до 1948. године, мада јавно није изношен. Да се Косово и Метохија, као дежурна тема, скину са дневног реда, између, не баш увек складних партијско–политичких веза између КПЈ и КПА утицала је и поменута сепаратистичка побуна из децембра 1944, окончана завођењем војне управе 8. фебруара 1945. године (Бецић, Здравковић 2016: 277–278).

ЦИТИРАНИ ИЗВОРИ

Архив Србије, Министарство иностраних дела, Политичко–просветно одељење.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Živko Avramovski (1986). *Britanci o Kraljevini Jugoslaviji. Godišnji izveštaji Britanskog poslanstva u Beogradu 1921–1938*, I, Beograd: Arhiv Jugoslavije; Zagreb: Globus.
- Živko Avramovski (1963). „Italijanska ekonomska penetracija u Albaniju od 1925. do 1939. godine“. *Istorija XX veka, Zbornik radova*, V. Beograd: Institut društvenih nauka, Odeljenje za istorijske nauke, 137–224.
- Živko Avramovski (1963). „Problem Albanije u jugoslovensko–italijanskom sporazumu od 25. III 1937. godine“. *Historijski pregled*, 1. Zagreb: Savez historijskih društava FNRJ, 19–31.
- Д. Т. Батакович (2015). *Косово и Метохија, историја и идеологија*. Екатеринбург: Издательство Уральского университета.
- Dušan T. Bataković (2007). „Kosovo and Metohija: Identity, Religions and Ideologies“, *Kosovo and Metohija–Living in the Enclave*. Belgrade: Serbian Academy of Sciences and arts–Institut for Balkan Studies, 2007, 9–82.
- Иван М. Бецић (2019). „Економски продор Немачке на Југоисток уочи Другог светског рата – пример Југославије“. *Башинина*, св. 48. Лепосавић: Институт за српску културу, 287–301.
- Иван М. Бецић (2012). *Министарство финансија Краљевине Југославије 1918–1941*. Београд: Институт за савремену историју.
- Иван М. Бецић (2016). „Опажај Британског посланства у Београду на југословенско–албанске односе 1921–1929“, *Косово и Метохија у контексту балканских народа и држава*, 2. Лепосавић: Институт за српску културу, СТРАНЕ.
- Иван М. Бецић (2015). „Страдање манастира на Косову и Метохији у Великом рату“. *Црквене студије*, 12. Ниш: Центар за црквене студије, Универзитет у Нишу, Центар за византијско–словенске студије, Међународни центар за православне студије, 397–410.
- Иван М. Бецић, Слађана Здравковић (2016). „Положај Косова и Метохије у преговорима о стварању Балканске федерације током и након Другог светског рата“, *Косово и Метохија у Другом светском рату, седам деценија касније*. Косовска Митровица: Филозофски факултет, 267–284.
- Ђорђе Борозан (1995). *Велика Албанија, њорјејкло – идеје – њракса*. Београд: Војно–историјски институт Војске Југославије.
- Vuk Vinaver (1985). *Jugoslavija i Francuska između dva svetska rata, (Da li je Jugoslavija bila francuski „satelit“)*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.
- Vuk Vinaver (1987). *Svetska ekonomska kriza u Podunavlju i nemački prodor 1929–1934*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.
- Михаило Војводић (2007). „Конзуларна конвенција између Србије и Турске (1879–1896)“. *Изазови српске спољне политике (1791–1918) ојлеги и расправе*. Београд: Историјски институт, 111–143.
- Михаило Војводић (1999). *Србија у међународним односима крајем XIX и почетком XX века*. Београд: САНУ.
- Михаило Војводић (2003). *Спојан Новаковић и Владимир Карић*. Београд: Clio.

- Љубодраг Димић (2001). *Историја српске државности, Србија у Југославији*. Нови Сад: САНУ Огранак у Новом Саду; Беседа, Друштво историчара Јужнобачког и Сремског округа.
- Љубодраг Димић, Ђорђе Борозан (1999). *Југословенска држава и Албанци*, II. Београд: Службени лист СРЈ; Архив Југославије; Војно–историјски институт.
- Димитрије Ђорђевић (1957). „Аустро–српски сукоб око пројекта Новопазарске железнице“. *Историјски часопис*, књ. VII. Београд: Историјски институт САНУ, 213–248.
- Милорад Екмечић (1990). *Рајни циљеви Србије 1914*. Београд: Просвета.
- Весна Зарковић (2019). „Велике силе, Стара Србија и споразум у Мирцштегу 1903. године“. *Српска ђолићка мисао*, бр. 1. Београд: Институт за политичке студије, 299–320.
- Весна Зарковић (2014). „Критско питање и прилике у Косовском вилајету“. *Башићина*, св. 37. Лепосавић: Институт за српску културу, 123–135.
- Весна Зарковић (2015). „Ситуација у Старој Србији за време руско–јапанског рата“. *Башићина*, св. 39. Лепосавић: Институт за српску културу, 129–142.
- Весна Зарковић (2017). „Улога Стојана Новаковића у расветљавању убиства конзула Луке Маринковића“. *Башићина*, св. 42. Лепосавић: Институт за српску културу, 105–121.
- Историја српског народа*, VI/1(1983). Београд: СКЗ.
- Милорад Коматина (1995). *Енвер Хоџа и југословенско–албански односи*. Београд: Службени лист СРЈ.
- Косово и Метохија у српској историји* (1989). Београд: СКЗ.
- Ђорђе Микић (1988). *Друштвене и економске прилике косовских Срба у XIX и почетком XX века (од чишћења до банкарства)*. Београд: САНУ.
- Djordje Mikić (1987). „The Albanians and Serbia during the Balkan Wars“. *East Central European Society and the Balkan Wars, War and Society in East Central Europe*, vol. XVIII. eds. Bela Kirali & D. Djordjevic. New Yor: Columbia University Pres, 165–196.
- Miladin Milošević (1990). „Успостављање међдржавне границе између Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Албаније после I светског рата (1919–1926)“. *Војно–историјски гласник*, год. 41, бр. 3. Београд: Војно–историјски институт Југословенске армије, 101–142.
- Klaus Olshausen (1973). *Zwischenspiel auf dem Balkan: Die deutsche Politik gegenüber Jugoslawien und Griechenland von März bis Juli 1941*, Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt.
- Павле Орловић (1901). *Пишање о Старој Србији*. Београд: Штампарија П. Јоцковића.
- Vranko Petranović (1988). *Istorija Jugoslavije 1918–1988*. I. Beograd: Nolit.
- Чедомир Попов (1995). *Од Версаја до Даници*. Београд: Службени лист СРЈ.
- Васиљ Поповић (2007). *Источно питање. Историјски преглед борбе око ојштанка Османлијске царевине у Левантју и на Балкану*. Београд: Никола Пашић.
- Јанићије Поповић (2007). *Животи Срба на Косову 1812–1912*. Грачаница: Никанор.
- Никола Б. Поповић (2000). *Срби у Првом светском рату 1914–1918*. Београд–Нови Сад: Друштво историчара Јужнобачког и Сремског округа.
- Прейиска о арбанаским насиљима у Старој Србији 1898–1899* (1899). Београд: Никола Пашић.
- Гордана Г. Ристић (2015). *Својна ђолићка Краљевине Југославије у периоду од 1934. до 1939. године*. Београд: Завод за уџбенике.
- Milan Skakun (1984). *Jugoslovensko–bugarski odnosi*. Beograd: Zadruga.

- Станислав Сретеновић (2008). *Француска и Краљевина Срба, Хрватска и Словенаца 1918-1929*, Београд: Институт за савремену историју.
- Ђорђе Станковић (1985). „Никола Пашић и стварање албанске државе“. *Марксистичка мисао* 3. Београд: Марксистички центар Централног комитета Савеза комуниста, 157-169.
- Србија 1878. Документи*. (1978). Приредили М. Војводић, Д. Живојиновић, А. Митровић, Р. Самарцић, Београд: СКЗ.
- Јован Н. Томић (1913). *Аустро-Бугарска и Арбанаско питање*. Београд: Геца Кон.
- Дунја Нерсигонја (1987). *Velika Britanija i spoljnotpolitički položaj Jugoslavije 1929-1933, Britanska politika prema jugoslovensko-italijanskim sukobima u vreme svetske privredne krize*, Београд: Institut za savremenu istoriju.
- Богумил Храбак (1989). „Први извештаји дипломата великих сила о Призренској лиги“. *Balkanika* IX. Београд: Балканолошки институт САНУ, 235-290.
- Galeaco Ciano (1952). *Tajni arhivi grofa Ciano: 1936-1942*. Zagreb: Zora.

Vesna S. ZARKOVIĆ

Ivan M. BEČIĆ

ASPIRATIONS AND PLANS OF GREAT POWERS TOWARD
KOSOVO AD METOHIIJA (1878–1945)

Summary

After Serbo-Turkish wars and the Berlin Congress, the territory of Kosovo and Metohija still remained under the Turkish reign. Seeing the recent demise of the Ottoman Empire, great powers had experienced this area as the field for their interests settlement so that they used each opportunity to interfere into the events. Personal interests and territorial aspirations stayed in the background which fit into their foreign policy plans. Kosovo and Metohija, due to its geographic position in the centre of the Balkans, where the roads in different directions opened, represented an important strategic point for great powers. Besides its own value, this territory was gaining its importance, so if we take into account historical circumstances, it is quite understandable such interest for numerous states.

The great powers, at the end of the 19th and at the beginning of the 20th century, were the following: Russia, Austria-Hungary, France, England, Italy and Germany and they largely influenced the events at the mentioned territory. Nevertheless, neither of these states had the same plans and aspirations nor they engaged themselves with the same intensity, which their impact on events depended on.

Besides great powers, Balkan states had their interests and plans regarding the territory of Kosovo and Metohija and they directed their activity as well. The interested states were, first of all, Serbia and Bulgaria, then Montenegro and Greece and some minor plans had Romania. Bearing in mind the fact the events happened at the territory which was within the Ottoman Empire, it was quite understandable it had impact on the development of the situation, and more than all Balkan states. The activity of the Ottoman Empire manifested through the official institutions of the state and through mechanisms which were not often in accordance with European achievements. One of the most important mechanisms of Turkish state were the Albanians, whom were subject to the impact of the developed states. Their activity was connected with temporary political circumstances.

The advent of the 20th century additionally showed the importance of Kosovo and Metohija in the great powers plans. Balkan wars, although had brought the liberation and annexation to Serbia, did not settled the issue of this territory due to the aspirations of great powers, their plans and activity. The best examples for that are world wars, the First and the Second one, during which the territory of Kosovo and Metohija was divided among many states. The relations of great powers toward the territory of Kosovo and Metohija from the Berlin Congress until now has represented the final phase of Eastern question settlement. In historiography and literature it had long been considered this question was settled by WWI. The recent events show that this question has not been settled yet.

Key words: Kosovo and Metohija, great powers, Serbia, Ottoman Empire, Balkan states, Eastern question.